

ДОСВІД КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ЩОДО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ Й ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА

Висвітлено досвід статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу, розкрито його особливості, а також обґрунтовано необхідність підготовки молоді до майбутнього сімейного життя й відповідального батьківства. Зокрема, особлива увага автором звернена на вивчення досвіду таких провідних країн Європейського Союзу, як країни Скандинавії, Польща, Німеччина та Велика Британія.

Ключові слова: *статеве виховання, учнівська молодь, підготовка до майбутнього подружнього життя й відповідального батьківства, країни Євросоюзу.*

Сучасна українська держава переживає морально-духовну кризу, що призвела до втрати людьми життєвих орієнтирів та сенсу життя, руйнування моральних цінностей і світогляду. Такі процеси, безумовно, негативно позначаються на загальному розвитку молоді й зокрема на їхньому статевому самовираженні. Це пов'язано, насамперед, із пришвидшеним статевим розвитком учнів, недостатнім рівнем обізнаності неповнолітніх у статевій сфері, одержанням перекрученої, часто вульгарної інформації, переважно «з вулиці», проявом сексуальної всездозволеності серед молоді, злочинністю на статевому ґрунті тощо.

Як наслідок, загострюється й проблема готовності молоді до майбутнього сімейного життя та усвідомленого батьківства, що повинно здійснюватися на принципах подружнього партнерства, демократизму, взаємоповаги та розуміння, через формування батьківсько-дитячих стосунків. Порушена проблема у вітчизняних навчальних закладах ще не отримала належного розв'язання і правильного розуміння й має переважно стихійний та епізодичний характер. У зв'язку з цим правильно організоване статеве виховання учнівської молоді та процес підготовки її до сімейного життя й батьківства визначено одним із пріоритетних завдань сучасних вітчизняних закладів освіти.

Подібність, навіть аналогічність, окресленої проблеми у ряді європейських держав актуалізує її дослідження в Україні, становить науковий та практичний інтерес, оскільки методи її розв'язання та досягнення позитивних результатів

значною мірою залежать від економічних, соціально-політичних і культурних умов конкретної держави.

Упродовж останніх десятиліть активізувалися науково-педагогічні дослідження означеного питання. Сучасні українські педагоги і психологи розглядають теоретичні основи статевого виховання (А. Даник, В. Кравець, І. Мачуська), проблему підготовки молоді до сімейного життя (І. Братусь, Л. Буніна, Т. Говорун, І. Даценко, О. Демченко, І. Зверева, О. Кікінежді, Л. Ковальчук, Д. Луцик, В. Постовий, Г. Радчук, Г. Фінчук), питання підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька (Н. Гусак) тощо.

Відповідно до реформування цілей та змісту освіти України, упровадження у педагогічну практику цілісного особистісно орієнтованого підходу, визнання пріоритетів морально-духовного розвитку особистості нагальним завданням статевого виховання, сексуальної просвіти та підготовки молоді до майбутнього сімейного життя й відповідального батьківства стає формування статевих, сімейнорольових та батьківських компетенцій, що є ключовими життєвими компетенціями людини.

Тісніша взаємодія українських навчальних закладів з іноземними (медико-психологічні центри, навчальні заклади) потребує узгоджених дій, що зумовлює необхідність вивчення зарубіжних виховних традицій, узагальнення найбільш цінних ідей і технологій, напрацьованих у цій сфері європейською наукою. Зокрема наукових досліджень і практичного досвіду країн Євросоюзу, які мають розроблені науково-теоретичні підходи до означеної проблеми, практичний досвід та значну експериментальну базу. Пріоритетним для нас є соціально-педагогічний напрям, що відображає сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді та розвитку системи підготовки їх до майбутнього сімейного життя й батьківства як за кордоном, так і в Україні.

Вивчення зарубіжного досвіду означеної проблематики сприятиме окресленню нового сенсу педагогічних явищ, віднайденню ефективних шляхів впровадження системи статевого виховання учнівської молоді та її основних складових — підготовки до майбутнього сімейного життя і відповідального батьківства у національній школі.

Вивчаючи досвід скандинавських країн у сфері статевого виховання, слід зазначити, що якість такого виду виховання загальноновизнана в усьому світі й характеризується своїми

відкритими поглядами щодо проблем сексуальності. За показниками Міжнародної федерації з питань планування батьківства (International Planned Parenthood Federation (IPPF)), модель статевої освіти учнів середніх навчальних закладів у цих країнах — одна з найбільш досконалих в Європі. На думку зарубіжних учених, однією з переваг системи статевого виховання цих країн є співпраця учителів та інституцій охорони здоров'я. Як учителі, так і батьки вважають, що надання статевої освіти в школі є важливим та необхідним. Основна мета такої освіти полягає не у забороні статевих стосунків, а зменшенні ризику захворювань, що передаються статевим шляхом [6, с. 49]. Крім того, країни Скандинавії прийняли такий підхід морально-статевої політики, який передбачає здобуття сексуальної освіти на основі створення спеціальних клінік для підлітків, тісно пов'язаних із діяльністю навчальних закладів, безоплатне, широкодоступне і конфіденційне обслуговування у сфері планування сім'ї, ґрунтовну рекламу контрацептивів через засоби масової інформації та їх доступність [5, с. 185].

Особливо активну роботу у сфері статевої освіти проводить Данська асоціація з питань планування батьківства (The Danish Family Planning Association), яка є членом всесвітньої провідної організації Міжнародної федерації з питань планування батьківства (International Planned Parenthood Federation, IPPF) [3]. Її метою є турбота про статеве здоров'я молоді, убереження від небажаних наслідків та негативних явищ, що відбуваються в суспільстві. Асоціація тісно співпрацює з іншими організаціями та проводить щорічні конференції, присвячені проблемі вдосконалення статевої освіти, бере активну участь у проектах та організовує власні, націлені на розв'язання означеної проблеми.

Більше того, скандинавські країни створили таку систему статевого виховання, яка передбачає стратегічну ставату просвіту у середніх навчальних закладах на ранньому етапі; здійснення спеціальної підготовки для учителів; упровадження проектів, основними цілями яких є профілактика раннього початку статевого життя, підліткових вагітностей та абортів, хвороб, що передаються статевим шляхом, включаючи СНІД; заснування асоціацій з питань підготовки молоді до батьківства, виконання сімейних ролей тощо; залучення до сексуального виховання церкви, соціальних служб, медичних центрів; постійне інформування молоді з метою покращення епідеміологічної ситуації в суспільстві тощо.

Проблеми статевого виховання та підготовки учнівської молоді до сімейного життя належать до актуальних соціально-педагогічних проблем також і польського суспільства, яке перебуває на стадії реформування. У Польщі все частіше йдеться про кризу сім'ї, порушення її єдності й інтеграції. Система підготовки до дорослого сімейного життя та відповідального батьківства в польських навчальних закладах пройшла шлях від факультативних занять до обов'язкового самостійного предмету, долаючи протести батьків проти сексуального виховання в школі, недостатність коштів на реалізацію таких програм, відсутність належної матеріально-технічної бази. Але більшість переконана у необхідності формування знань зі статевого виховання учнів, а також з основ сімейного життя.

Як наголошують науковці, в організації статевого виховання та підготовки молоді до сімейного життя в Польщі домінує компетентісно орієнтований підхід. Метою цього підходу є формування таких рис особистості, як прагнення до духовної та фізичної досконалості, здатність до вибору поведінки, самоорганізації, самоуправління, уміння спілкуватися з людьми різної статі. Питання реалізації змісту статевого та сексуального виховання молоді в Польщі розглядаються Міністерством освіти спільно з Єпископатом [1].

Підготовка учнів до сімейного життя, їх статеve виховання в Польщі є складовою загального процесу виховної роботи навчальних закладів, позашкільних установ та сім'ї. Функціонує система педагогічних, медичних, правових заходів, спрямованих на формування правильного ставлення до питань статі. Зазначена система сприяє гармонійному розвитку особистості, готуючи дітей та підлітків до майбутнього сімейного життя, допомагаючи їм у соціальному самовизначенні, формуванні духовних цінностей і навичок культури здоров'я.

Основою навчально-виховного процесу в республіці Польща, зорієнтованого на суб'єктність, є пошук шляхів співпраці, співтворчості, співдружності між учителями та учнями й між самими учнями. Моделювання такого навчально-виховного процесу означає перехід від освіти, заснованої на пасивному сприйнятті готових результатів, копіюванні зразків, що призводить до формування шаблонності і схематичності мислення учнів, до освіти, основа й мета якої — розвиток особистості. Набуває особливої актуальності питання створення авторських моделей програм, які б забезпечували наступність

та неперервність, гнучкість, варіативність та альтернативність навчання й виховання учнівської молоді.

Питання статевого виховання та підготовки учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків особливо гостро стоять у системі освіти Німеччини. Директиви й навчальні плани зі статевого виховання цієї країни свідчать, що статеве виховання як частина загального виховання є основним засобом сприяння шлюбу та сім'ї. Знання, що отримують учні в результаті статевого виховання, спрямовані на формування уявлень про відповідальне партнерство, повагу як до самого себе, так і до іншої статі, взаєморозуміння і взаємодопомогу в майбутньому шлюбі. Позитивним є те, що у Німеччині статеве виховання здійснюється за принципом мультидисциплінарності, тобто відбувається на всіх заняттях і в усіх сферах шкільного життя, а не лише тоді, коли про це вказано у навчальному плані.

Науковці доводять відсутність у Німеччині єдиної загальнодержавної системи сексуальної освіти, оскільки кожна федеральна земля самостійно проводить освітню політику, розробляє та впроваджує власну систему статевого виховання, власні обґрунтовані вимоги до його змісту і концепцій, форм і методів.

Особливостями та основними тенденціями сімейної державної політики у Німеччині, що сприяють підготовці школярів до батьківства, є впровадження соціального захисту материнства та дитинства, повага до культурних ідеалів сім'ї, дотримання прав і свобод особистості, формування професійних і батьківських компетенцій, активізація діяльності волонтерських організацій, популяризація відповідального батьківства тощо [4].

Система підготовки учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків у навчальних закладах Німеччини передбачає партнерство сім'ї та школи, різноманітних державних організацій (народні університети, церковні громади, центри соціальних служб для молоді, центри створення сім'ї, благодійні фонди, громадські, молодіжні організації, консультаційні центри при пологових будинках, консультаційні центри з питань вагітності, виховання дітей), що є необхідною умовою підготовки учнівської молоді до дорослого сімейного життя та ефективного впровадження курсів з підготовки до майбутнього батьківства.

Вагомих результатів у розв'язанні проблеми статевої і сексуальної просвіти учнів та розвитку психолого-педагогічних

концепцій із підготовки молоді до майбутнього батьківства досягли й британські вчені. Їм доводиться долати значні труднощі, а саме: локальний (місцевий) характер статевого виховання, стихійність та епізодичність у його здійсненні, вузьку спеціалізацію (спрямованість лише на дівчат), фемінний характер викладання, відсутність інноваційних технологій, а також незначний інтерес школярів до питання, пасивність, низьку залученість юнаків у підготовці до майбутнього батьківства, незатребуваність гостро актуальних тем для юнацтва тощо. Департаментом освіти і науки Великої Британії видано документ щодо запровадження курсів зі статевого виховання молоді та її підготовки до майбутнього батьківства/материнства за мультидисциплінарного й інтегративного підходів. Дотримання цих підходів означає як розгляд окремих тем в обов'язкових предметах, так і введення нових варіативних курсів для учнів певних вікових груп. Основними цілями програми є зменшення насильства в суспільстві через захист прав дітей, зменшення ризиків раннього статевого життя і підліткової вагітності, запобігання СНІД-захворюванням [3].

Департаментом освіти і науки Великої Британії профінансовано два глобальні наукові проекти з підготовки педагогічного персоналу середніх шкіл до викладання курсу з батьківства (проект Кембриджського університету (Cambridge University Child Care and Development Group) та Астонського університету (Aston University)).

У сучасній Великій Британії курси підготовки учнівської молоді до майбутнього сімейного життя й батьківства адаптовані відповідно до вимог часу. До програми введено практико-дієвий блок, який передбачає поряд із вивченням теоретичного матеріалу також практичні заняття. Серед труднощів впровадження варіативних курсів із батьківства слід відмітити недостатню кваліфікацію, методичну підготовку вчителів щодо викладання, а також недостатню інформаційно-технологічну базу та відсутність цілісної програми. Позитивним досягненням є партнерська взаємодія школи з сім'єю та громадськими волонтерськими організаціями, такими як: Асоціація спеціалістів із валеологічних знань (the Health Visitors Association), Шотландська асоціація спеціалістів із валеологічних знань (Scottish Health Visitors Association), Національний трест із народжуваності (the National Childbirth Trust), Асоціація з планування сім'ї (the Family Planning Association) тощо [3].

Отже, цілісна логічна структура, насичений зміст і динамічність освітніх програм з батьківства у Великій Британії, інтерактивна взаємодія вчителя з учнями на «рівних», використання власного життєвого досвіду учнів і врахування їхнього особистісного потенціалу є факторами ефективної підготовки учнівської молоді до батьківства/материнства.

Особливо актуальним є запозичення багатогранного досвіду Великої Британії, Польщі, Німеччини, країн Скандинавії щодо організації співпраці школи з батьками, що сприяє підвищенню компетентності у питаннях виховання і навчання дитини, гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків. Ефективному впровадженню шкільних програм з батьківства сприяють також курси підвищення кваліфікації вчителів, співпраця шкіл із місцевими (релігійними і етнічними) громадами, організація конференцій для педагогів, адміністрації шкіл, обмін досвідом тощо.

Особливості розв'язання проблеми статевого виховання тамайбутнього батьківства/материнства в зазначених країнах, без сумніву, заслуговують більш уважного вивчення та впровадження в загальношкільні програми для підвищення кваліфікаційного рівня вихователів з окресленої освітньої проблеми в нашій державі. На нашу думку, використання зарубіжного досвіду підготовки учнівської молоді до усвідомленого батьківства/материнства сприятиме інтенсивнішій інтеграції нашої країни у європейську спільноту.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що уряди багатьох держав Європи, стикнувшись із негативними аспектами сексуальної революції, усвідомили серйозність цієї проблеми та знайшли об'єктивні шляхи її вирішення. Вони розробили соціальну політику, яка ґрунтується на принципі відкритості питань сексуальної освіти, статевого виховання та підготовки до дорослого самостійного життя й відповідального батьківства, але жодним чином не є пропагандою та популяризацією питань для підростаючого покоління.

Звернення до освітнього досвіду країн Євросоюзу дає науковцям змогу краще зрозуміти вітчизняну виховну систему з позиції нової педагогічної парадигми, розширити науково-теоретичні підходи щодо усвідомлення навчального закладу як демократичної освітньої установи, а також виявити можливості застосування найбільш цінних, оригінальних ідей у цій царині.

Література

1. Даценко І. М. Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у Республіці Польща: автореф. дис. ... пед. наук: 13.00.07 / Ірина Миколаївна Даценко. — Тернопіль, 2008. — 18 с.
2. Кравець В. Основні підходи до сексуальної соціалізації учнівської молоді в країнах Західної та Східної Європи / В. Кравець // Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн: [монографія] / за ред. члена-кореспондента АПН України, проф. В. Кравця. — Тернопіль: Астон, 2009. — С. 172-203.
3. Левчик Н. С. Підготовка учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків у США та Великій Британії: дис. ... пед. наук: 13.00.07 / Наталія Стефанівна Левчик. — Тернопіль, 2010. — 180 с.
4. Паничок Т. Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині: дис. ... пед. наук: 13.00.07 / Тетяна Ярославівна Паничок. — Тернопіль, 2010. — 163 с.
5. Kontula O. Reproductive health behavior of young Europeans / Osmo Kontula // The role of education and information. — 2004. — V. 2. — 100 p.
6. Risor H. Sex education in schools in Denmark. Does Foreningen for Familieplanlægning (the Danish PPA) have a role to play? [Електронний ресурс] / H. Risor. — Режим доступу: www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12178333.

O. V. Bialyk

The Experience of EU Countries with Regard to Pupil's Sex Education and Their Preparation to Married Life and Responsible Parenthood

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (32 Sadova Str., Uman, Ukraine).

The article highlights the experience of EU countries concerning sex education of pupils in secondary schools, their preparation to future family life and responsible parenthood. In particular, special attention is paid to the study of the experience of leading EU countries like Scandinavia, where the quality of sex education is generally recognized worldwide and characterized by open views on issues of sexuality.

The system of adult family life and responsible parenthood in Poland has transformed from an optional to mandatory self-employment subject, overcoming many obstacles. The organization of sex education and preparation of youth for family life at present is determined by a competence approach, which is aimed at developing pupil's desire for spiritual and physical perfection, the capacity for self-organization, self-management, and the ability to communicate with people of the opposite sex.

Sex education in Germany is the primary means of promoting marriage and family. The knowledge gained by students as a result of sex education is aimed at developing children and youth's perceptions of responsible partnership, respect both to himself and the other sex, mutual understanding and mutual assistance in their future marriage.

The Department of Education and Science of the United Kingdom has issued a document to start the courses on sexual education of pupils and prepare them

for future parenthood through a multidisciplinary and integrative approach for students of certain ages.

All positive aspects of European countries' experience on sex education are recommended to be introduced into the practice of the national education.

Keywords: *sex education, pupils, preparing for future married life and responsible parenthood, countries of the European Union.*

References

1. Datsenko, I. M. (2008). Pidhotovka uchnivskoi molodi do zyttia v simii v respublitsi Polsha [Training of youth to family life in Poland]. (Doctoral dissertation, Ternopil).
2. Kravets, V. (2009). Osnovni pidhody do seksualnoi sotsializatsii uchnivskoi molodi v krainakh Zakhidnoi ta Skhidnoi Evropy [The main approaches to sexual socialization of youth in West and East Europe countries]. Ternopil.
3. Levchik, N. S. (2010). Pidhotovka uchnivskoi molodi do vykonannya batkivskykh oboviazkiv v SSHA ta Velykii Brytanii [The training of youth to responsible parenthood in the USA and the Great Britain]. (Doctoral dissertation, Ternopil).
4. Panichok, T. Ya. (2010). Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi v Nimechyni [Sex education of youth in Germany]. (Doctoral dissertation, Ternopil).
5. Kontula, O. Reproductive health behavior of young Europeans. In the role of education and information.
6. Risor, H. Sex education in schools in Denmark. Does Foreningen for Familie planlaegning (the Danish PPA) have a role to play? Retrieved from: www.ncbi.nlm.nih.gov.